

та адаптованості молоді до складних умов суспільного повсякдення. У повістях “Музика” та “Близнюки” він на яскравих прикладах доводить, що соціальні обставини по-різному впливають на особистісний розвиток дітей, котрі вийшли з однієї сім’ї, та стверджує, що, незважаючи на вроджені індивідуально-психологічні особливості кожного з них, визначальним у їхньому житті все ж стало саме соціальне довкілля, у якому вони опинилися.

Розуміючи, що високорозвинутою і високодуховною особистістю дитина може стати, лише отримавши належну освіту, Т.Г. Шевченко багато уваги приділяє саме аналізу недоліків, які були притаманні тогочасній освітній системі і намагається побудувати власну модель “ідеальної освіти”. В її основі він бачив декілька засадничих положень, а сама доступність, народність, гендерна рівність, світськість та національна зорієнтованість (див. твори “Княжна” та “Буквар Южнорусский”). Так щорічно реформуючи освітню систему, наші сучасники лише руйнують її, а все тому що більшість пропонованих “інновацій” стосуються лише формальної сторони навчально-виховного процесу (кількості та обсягу знань, який щороку збільшується та ускладнюється). Поза увагою залишається основне: те, про що ще у ХХІ столітті писав великий Кобзар, – духовна складова функціонування цілісної екопсихологічної системи особистості, основним орієнтиром розвитку якої має стати особливість менталітету нашого народу. Так, погоджуючись із цілою низкою сучасних науковців (Г.О. Костюк, Г.О. Балл, В.П. Зінченко, М.В. Кларин, С.Б. Кримський та ін.), котрі шукають шляхи виходу із освітньої кризи, яка, на нашу думку, нині набула шокуючих масштабів. А.В. Фурман пропонує власну, ментально зорієнтовану освітню модель, в основу якої і покладені усі вищеозначені шевченківські принципи. Зокрема, він зазначає, що пропонується модель, що названа “модульно-розвивальна система” “істотно збагачує психокультурний зміст національної освіти, гармоніє її з формами і чинниками українського менталітету, спрямована на використання позитивного інноваційного потенціалу як гуманітарної науки, так і шкільної практики, стимулює прогрес українського суспільства..., породжує знаннево-сміслову взаєморозуміння, духовне єднання групового загалу в єдиному культуротворчому процесі, де кожен знаходить свою духовно-практичну нішу соціальної реалізації і власного життєствердного самоудосконалення” [2, с. 112].

Отже, забезпечення стабільності та гармонійності екопсихологічної системи особистості людини залежить від цілого комплексу чинників, серед яких чільне місце займає сім’я, соціальне довкілля та освіта, а тому лише їх єдність та взаємоузгодженість здатна забезпечити порядок у “внутрішньому психологічному домі” кожного із нас.

1. Глотова Г.А. Социальная педагогика, психология и психотехника // Социальная педагогика: теория, методика, опыт исследования. - Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1989. – С. 27–54.

2. Фурман А. Теорія освітньої діяльності як метасистема / Анатолій Фурман // Психологія і суспільство. – 2001. – № 3. – С. 105–144.

3. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2001.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

РЕВАСЕВИЧ І.С. (м. Тернопіль)

Copyright © 2014

УДК 159.9

Розглядаючи творчу спадщину Тараса Шевченка у ракурсі сучасності, можна стверджувати, що всі його прозові й поетичні твори наскрізь пронизані глибоким психологізмом і найголовніше – залишаються актуальними й у наш час. “Моє пророцтво безсумнівне” – ці чудові слова Шевченка, на думку С. Чавдарова, свідчать про те, що Кобзар був глибоким мислителем, стежив за досягненнями науки і робив з них філософські висновки [7]. Г. Грабович писав: “Шевченко постає навдивовиж сучасним поетом, що виражає відчуття випадковості існування і його абсурдності, те, до розуміння чого вдалося наблизитися лиш небагатьом його сучасникам, – звісно, поза українською чи російською літературою, – і завдяки цьому належить більше

двадцятому, ніж дев'ятнадцятому сторіччю” [5]. Своєю чергою О. Забужко, аналізуючи пророчі коди Тараса Шевченка, снує перспективу його актуального впливу на нас іще далі: “Яким чином “спрацює” його “програма” в наступному тисячолітті – залежить, не в останню чергу, від того, якою мірою він буде пізнаний і опанований” [3].

Відомо, що питання психологічної тематики творчості Т. Шевченка не було активно розроблено у вітчизняній науці. Проблеми вивчення артистичної природи генія вперше зацікавили з різних методологічних засад саме західноукраїнських психологів. Одним із перших був Іван Франко. Досліджуючи психологічні обрії творчості Шевченка, він використовує найновіші досягнення асоціативної експериментальної психології. Прикметно, що Іван Якович виступає тут як у ролі психолога, так і в ролі поета. Спираючись на висновки німецького психолога Г. Штейнталя, що торкалися звичайного психічного стану людини, він намагається виявити деякі закономірності асоціації як функції поетичної уяви, того виняткового й незвичайного стану людської душі, коли збуджені всі її приховані сили.

Для того щоб глибше зрозуміти Шевченкове надскладне Я, Степан Балей використовує метод психоаналізу, вирізняючи такі основні аспекти: ендиміонський мотив, фемінізм, містицизм, трійця. Літературна спадщина Тараса Шевченка, на його думку, може бути прикладом того, “як у геніальної одиниці стати може поважним творчим чинником те, що в іншій, психічно менш відпорній, стається зав'язком хвороби” [1].

Г. Грабович намагається розшифрувати коди міфологічного мислення Т. Шевченка на підґрунті взаємовідносин культури й міфології і символічного аналізу. В основу аналітичної моделі він покладає дуалізм Шевченка, але вже дві його особистості. Одну він називає “приспосованою”, раціональною, адже, навіть протестуючи проти царизму й кріпацтва, поет усвідомлює себе часткою імперської реальності [”Щоденник”, російськомовна проза, листи]. Друга представлена поезією, вона “неприспосована”, обдарована напруженою емоційністю, що поляризує дійсність на сакральну й профанну, священну й буденну. Світ для цієї особистості поділений на абсолютне Добро та абсолютне Зло [4]. На нашу думку, дане твердження швидше стосується не дуалізму особистості творця, а його *особистісної адаптованості* як “універсальної здатності особи гармонізувати свої взаємини із світом і самою собою і збагачувати відповідність: а) зовнішньо – між ментальним досвідом людини і оточенням, б) внутрішньо – між цілями і результатами, ставленнями і психічними образами, переживаннями і Я-концепцією” [6, с. 93]. Передусім мовиться про категорію *псевдоадаптованості* (за А.В. Фурманом), коли деякі характеристики психологічної ситуації внутрішньо не приймаються людиною і сигналізують про зародження неблагополуччя у її взаєминах з навколишнім світом. Відтак митець постає перед вибором: у ситуації неприйняття вимог довкілля внутрішньо “зірватись”, або ж бути відчуженим своїм оточенням. Цей гострий конфлікт сприяє вивільненню “внутрішньої реакції, яка спричиняє те, що ввібрані нею елементи стають творчим чинником, вихідною точкою психічного “ділання”, з якого зароджується мистецький твір” [1].

Актуальним у даному контексті постає психологізм прози Шевченка, зокрема повісті “Художник” [8, с. 120-207]. Саме тут Тарас Григорович намагався розкрити таємницю творчої діяльності, зануритись у внутрішній світ митця, з'ясувати внутрішні і зовнішні чинники, що визначають долю таланту. На початку твору домінує екстравертований психологічний аналіз, потім подаються листи художника, які є своєрідною сповіддю останнього. Фіксує зовнішні події, вони розкривають історію душі, еволюцію духу [2].

Отже, є підстави стверджувати, що мистецька спадщина Тараса Шевченка демонструє глибоке психологічне змістовлення його складного внутрішнього Я, що віддзеркалює увесь його важкий і водночас геніальний життєвий шлях.

1. Аналіз психології творчості Шевченка західноукраїнськими вченими (С. Балей, Г. Костельник, І. Франко, М. Шлемкевич, Я. Ярема) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-10386-4.htm>
2. Габдукаєва О. Психологізм повісті Т. Шевченка “Художник” та М. Гоголя “Портрет” / О. Габдукаєва // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія “психологія”. – 2007. – Вип. 18. – С. 4-5.
3. Забужко О.С. Шевченків міф України: Спроба філософського аналізу / О.С. Забужко. – К.: Абрис, 1997. – 144с.
4. Кашуба М. Творчість Тараса Шевченка в контексті психоаналізу / Марія Кашуба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11714/1/15_tvor4ist.pdf
5. Родик К. Хрест української хрестоматії / Костянтин Родик // Україна молода. – 2006. – №15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/744/164/27066/>
6. Фурман А.В. Психодіагностика особистісної адаптованості: [наук. вид.] / А.В. Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 197 с.
7. Чавдаров С.Х. Педагогічні ідеї Тараса Григоровича Шевченка / С.Х. Чавдаров. – [ред. Альберт Ц. Д.]. – К.: Рад. шк., 1953. – 206 с.
8. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. / Тарас Шевченко. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 4: Повісті. – 600 с.